

УДК 821.161.3

ИДЕЙНО-МИРОВОЗЗРЕНЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ТВОРЧЕСТВА МИХАСЯ МАШАРЫ НА СТРАНИЦАХ ЖУРНАЛА «CHRYŚCIJANSKAJA DUMKA»: ТЕКСТОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Д. О. ЮРКОЙТЬ¹⁾

¹⁾Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4, 220030, г. Минск, Беларусь

Аннотация. Рассмотрено творческое наследие западнобелорусского поэта Михася Машары, опубликованное на страницах религиозного журнала «Chryścijanskaja dumka». Доказано, что при выявлении идейно-мировоззренческих ориентиров творчества автора нельзя ограничиваться культурно-историческим методом исследования, необходимо использовать вспомогательный текстологический анализ. Выявлены изменения идеологического характера в стихотворениях, впоследствии переизданных в советское время, что позволяет говорить о сложности объективного рассмотрения творчества поэта при игнорировании оригинальных публикаций. Сделан вывод, что творчеству Михася Машары свойственно наличие не только широты и смелости мышления, черт имажинизма, но и экзистенциальных мотивов, чуждых тенденциозной советской поэзии 1930-х гг.

Ключевые слова: западнобелорусская поэзия; идейно-мировоззренческие ориентиры; текстологический анализ; периодические издания; Михась Машара; журнал «Chryścijanskaja dumka»; образ будущего.

ІДЭЙНА-СВЕТАПОГЛЯДНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ ТВОРЧАСЦІ МІХАСЯ МАШАРЫ НА СТАРОНКАХ ЧАСОПІСА «CHRYŚCIJANSKAJA DUMKA»: ТЭКСТАЛАГІЧНЫ АСПЕКТ

Д. А. ЮРКОЙЦЬ^{1*}

^{1*}Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4, 220030, г. Мінск, Беларусь

Анацыя. Разглядаецца творчая спадчына заходнебеларускага паэта Міхася Машары, апублікаваная на старонках рэлігійнага часопіса «Chryścijanskaja dumka». Даказваецца, што пры раскрыцці ідэйна-светапоглядных арыенціраў творчасці аўтара немагчыма абмяжоўвацца культурна-гістарычным метадам даследавання, неабходна карыстацца дапаможным тэксталагічным аналізам. Выяўлены змены ідэалагічнага характару ў вершах, якія былі пераапублікаваны ў савецкі час, што дазваляе гаварыць пра цяжкасць аб'ектыўнага разгляду творчасці паэта пры ўмове ігнаравання арыгінальных публікацый. Робіцца выснова, што творчасці Міхася Машары ўласціва наяўнасць не толькі шырыні і смеласці мыслення, рыс імажынізму, але і экзистэнцыяльных матываў, далёкіх ад тэндэнцыйнай савецкай паэзіі 1930-х гг.

Ключавыя словы: заходнебеларуская паэзія; ідэйна-светапоглядныя арыенціры; тэксталагічны аналіз; перыядычныя выданні; Міхась Машара; часопіс «Chryścijanskaja dumka»; вобраз будучыні.

Образец цитирования:

Юркойць Д.А. Ідэйна-светапоглядныя асаблівасці творчасці Міхася Машары на старонках часопіса «Chryścijanskaja dumka»: тэксталагічны аспект. *Журнал Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Філалогія*. 2025;1:12–18.
EDN: AHKKXG

For citation:

Yurkoits DA. Ideological and worldview features of Mikhas' Mashara creativity on the pages of «Chryścijanskaja dumka» magazine: textological aspect. *Journal of the Belarusian State University. Philology*. 2025;1:12–18. Belarusian.
EDN: AHKKXG

Автор:

Дмитрий Олегович Юркойть – аспирант кафедры истории белорусской литературы филологического факультета. Научный руководитель – доктор филологических наук, профессор Л. Д. Синькова.

Author:

Dzmitry A. Yurkoits, postgraduate student at the department of history of Belarusian literature, faculty of philology.
zmiceryurk@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0004-7526-6855>

IDEOLOGICAL AND WORLDVIEW FEATURES OF MIKHAS' MASHARA CREATIVITY ON THE PAGES OF «CHRYŚCIJANSKAJA DUMKA» MAGAZINE: TEXTOLOGICAL ASPECT

D. A. YURKOITS^a

^aBelarusian State University, 4 Niezaliezhnasci Avenue, Minsk 220030, Belarus

Abstract. The creative heritage of the Western Belarusian poet Mikhas' Mashara, published on the pages of the religious magazine «Chryścijanskaja dumka», is considered. It is proved that in order to identify the ideological and worldview guidelines of the author's work, one cannot limit oneself to the cultural-historical method of research, it is necessary to use auxiliary textual analysis. Ideological changes in poems subsequently republished in Soviet times have been identified, which suggests the difficulty of objectively considering the poet's work while ignoring original publications. It is concluded that the work of Mikhas' Mashara is characterised not only by the breadth and courage of thinking, features of imaginism, but also by existential motives that are alien to the tendentious Soviet poetry of the 1930s.

Keywords: Western Belarusian poetry; ideological and worldview guidelines; textological analysis; periodicals; Mikhas' Mashara; magazine «Chryścijanskaja dumka»; the image of the future.

Уводзіны

Вывучэнне гісторыі літаратуры немагчыма ўявіць без выкарыстання прыёмаў тэксталагіі, асабліва калі гаворка ідзе пра творы, напісаныя ў складаных гістарычных і грамадска-палітычных умовах, да якіх, бесспрэчна, адносяцца і рэаліі жыцця ў Заходняй Беларусі (1921–1939). Неўзабаве творы заходнебеларускіх пісьменнікаў перавыдаваліся ўжо ў іншай краіне, дзе людзі адкрывалі для сябе новую эпоху з яе ўласнымі законамі і ідэалогіяй. Гэтымі абставінамі тлумачыцца наяўнасць розных варыянтаў адных і тых жа тэкстаў у спадчыне тых беларускіх пісьменнікаў, якія пачыналі свой творчы шлях у Заходняй Беларусі. Акадэмік Д. С. Ліхачоў заўважаў: «...в литературоведении созрела необходимость каждому текстологу быть одновременно широким историком литературы, а историку литературы непременно изучать рукописи. Текстологическое исследование – это фундамент, на котором строится вся последующая литературоведческая работа» [1, с. 176]. Важнасць звяроту да арыгінальных тэкстаў 1921–1939 гг. тлумачыцца тым, што «выводы, добытые текстологическим исследованием, очень часто опровергают самые широкие умозаключения литературоведов, сделанные ими без изучения рукописного материала» [1, с. 178]. З пазіцыі гістарычнай дыстанцыі мы, знаёмыя з грамадска-палітычнымі абставінамі, ідэалогіяй мінулых перыядаў гісторыі, можам не толькі адшукаць першаварыянты пэўных тэкстаў, прасачыць змены ў наступных рэдакцыях, але і растлумачыць праўкі, таму што, як піша згаданы навуковец, «история текста произведения не может сводиться к простой регистрации изменений. Изменения текста должны быть объяснены» [1, с. 188].

Поўны «ланцуг» тэксталагічнага даследавання гісторыі тэксту ў нашым выпадку павінен уключаць сам рукапіс, наступныя варыянты твора, змешчаныя як у перыядычных выданнях, так і ў зборніках, выдадзеных у Заходняй Беларусі і СССР. Аднак у рамках артыкула мы абмяжуемся выключна тэкстамі з заходнебеларускіх газет і часопісаў, якія адыгрываюць важную ролю ў пошуках першых варыянтаў вядомых, а таксама раней невядомых твораў. Гэта акалічнасць звязана з немагчымасцю часам знайсці рукапіс, хаця б таму, што паэзія Заходняй Беларусі ў асноўным мела масавы характар, адпаведна, пра многіх аўтараў можна даведацца выключна з газет і часопісаў. Акрамя таго, у Заходняй Беларусі выдавалася нязначная колькасць зборнікаў вершаў у параўнанні з БССР (і нават досыць вядомыя аўтары часам не мелі асобнага зборніка сваіх твораў), а вось «газеты... з'яўляліся цэнтральным сродкам публікацыі літаратурных твораў у Заходняй Беларусі» [2, с. 273]. Такім чынам, асноўнай крыніцай інфармацыі выступае перыёдыка, якая можа дапамагчы ў пераглядзе наяўных звестак аб творчасці і асобе аўтара (напрыклад, з'явіўся новы погляд на постаць заходнебеларускага паэта С. Крыўца [3]). Тэксталагічная праца ўскладняецца тым, што ўласна літаратурных часопісаў у Заходняй Беларусі было няшмат, таму творы маглі быць апублікаваны ў выданнях рознага кшталту. Між тым для заходнебеларускіх газет і часопісаў была характэрна «прэкарнасць» («няўстойлівасць» (тэрмін выкарыстала Г.-Б. Колер)). Гэта тэндэнцыя не спрыяла развіццю літаратурнага працэсу ў той час, бо перашкаджала кансалідацыі літаратурных сіл. Вядома, што названыя акалічнасці абцяжарваюць сучасныя тэксталагічныя росшукі.

Большасць даследчыкаў беларускай літаратуры, пачынаючы тэксталагічнае даследаванне, звяртаецца да грунтоўнага выдання «Беларускія пісьменнікі: біябібліяграфічны слоўнік» [4], паколькі ў ім можна

знайсці бібліяграфічны спіс твораў, змешчаных у перыядычных выданнях, і мы тут не выключэнне. Аднак працытуем складальнікаў слоўніка: «Як і ў кожным выданні такога тыпу, у слоўніку несумненна будуць бібліяграфічныя пропускі і недакладнасці (хаця б з-за таго, што не выяўлены і не распісаны ўсе крыніцы)» [4, т. 1, с. 11]. Так, мы прааналізавалі 270 нумароў часопіса «Chryścijanskaja dumka» (1928–1939), у 15 з якіх апублікаваны вершы Міхася Машары (№ 6, 7, 22 за 1937 г.; № 1–5, 7, 9, 11, 12, 14, 24, 25 за 1938 г.). Між тым у слоўніку ёсць інфармацыя толькі пра 3 з іх за 1937 г. [4, т. 4, с. 273]. Частка вершаў Міхася Машары, надрукаваных у згаданым часопісе, былі змешчаны ў паэтычных зборніках, выдадзеных у савецкія часы, аднак у некаторыя з іх унесены змены.

Як ужо было заўважана, у поўнай ступені гісторыя тэксту намі не прасочваецца, таму што мы абмяжоўваемся варыянтамі, змешчанымі ў заходнебеларускіх перыядычных выданнях і савецкіх зборніках. Гэта акалічнасць з’яўляецца важнай, таму што газеты і часопісы Заходняй Беларусі былі пад ідэалагічным уплывам розных палітычных партый і групавак. Аднак, у іх існавала цензура. Матэрыялы ў рубрыках кшталту «Наша пошта», «Паштовая скрыня» нярэдка рэдагаваліся з пункту гледжання і стылістыкі тэксту, і цензуры. Таму аўтарскі рукапіс мог быць зменены яшчэ на этапе публікацыі ў газеце (часам існавала больш за два варыянты аднаго і таго ж верша, у якіх можна прасачыць не толькі рост паэтычнага майстэрства аўтара, але і яго светапоглядную трансфармацыю, як, напрыклад, у вершы В. Таўлая «Ніва» [5]). Перадусім наша мэта – параўнаць функцыянаванне аднаго і таго ж твора ў розных грамадска-палітычных умовах, а таксама растлумачыць, чаму пэўныя творы не маглі быць перавыдадзены пасля 1 верасня 1939 г. (або выдаваліся, але са зменамі). Аналізуемы намі корпус тэкстаў узяты з рэлігійнага часопіса, які належаў палітычнай партыі «Беларуская хрысціянская дэмакратыя», што ўжо пэўным чынам сведчыць пра ідэйныя перакананні аўтараў, якія дасылалі свае творы ў рэдакцыю часопіса.

Вынікі і іх абмеркаванне

Верш Міхася Машары «***Biełae, śniežnaje, rodnaje pole» [6] у савецкім зборніку апублікаваны пад назвай «Роднае поле» [7, с. 192]¹. Забягаючы наперад, варта заўважыць, што вершы Міхася Машары, змешчаныя ў часопісе «Chryścijanskaja dumka», надзвычай песімістычныя. У іх не прасочваецца аптымізм паэта, на які ўказвалі многія літаратурныя крытыкі Заходняй Беларусі. Аднак у пазнейшых варыянтах некаторых вершаў лірычны герой паўстае, як і патрабавалася (цытаты савецкіх крытыкаў пра песімізм, у тым ліку і ў адносінах да творчасці Міхася Машары, прывядзём ніжэй), калі не бадзёрым аптымістам, то бунтаром, які цвёрда верыць у надыход светлай будучыні. Тое ж самае назіраецца і ў згаданым вершы. У пачатку твора мы сустракаем магістральны для паэта вобраз поля (Міхась Машара выкарыстоўвае яго ў многіх іншых вершах: *Поле, поле! Куды ён імкнецца, // тваіх ніў каласяны палёт?* [7, с. 67]; *Люблю цябе, // ў цішы сумуючае поле, – // зямля, абнятая асенняю смугой* [7, с. 151]; *Поле маё, поле, // поле над ракой, // мне душу да болю // мучыць твой снакой* [7, с. 156]). Першы катрэн пачынаецца аднолькава ў дзвюх рэдакцыях верша (у часопісе ўсе прыведзеныя вышэй вершы Міхася Машары надрукаваны лацінкай, акрамя апошняга, апублікаванага ў № 25 за 1938 г.: *Biełae, śniežnaje, rodnaje pole // Śnić kalasiana-pryhožyja sny*² [6]. Аднак наступныя два радкі катрэна адрозніваюцца: *Serca, ty chočas znoj tuki i boli, // Serca, – ty prosiš nanova viasny!* [6]; *Сэрца, ты хочаш так шчасця і волі, // сэрца, ты просіш ізноўку вясны?* [7, с. 192]. У другім катрэне два радкі таксама ідэнтычныя: *Ja ўžo дайно nie prašus i nia plaču, // Круйду прымажу бяз крыку і слоў* [6]. Заўважым, што адразу тут прасочваюцца ясенінскія матывы (*Не жалею, не зову, не плачу, // Все пройдет, как с белых яблонь дым...*), што з’яўляецца характэрнай рысай творчасці Міхася Машары. Між тым досыць песімістычныя радкі *I nad Krainaj – prastoram źviniačym // Pieśni składaju pra śnieh i maroz* [6] замяняюцца радкамі *роднай краіне прарочу удачу // песні складаю пра будучы лёс* [7, с. 192]. Трэці катрэн (*Piesień druhich nieprasicie siahodnia // I nia vinicie za ich pieśniara // Siańnia ziamla ў zimovym razhoni, // Siańniaka – piesień ściudzionych para*) [6] у пазнейшым варыянце верша выдалены.

Уплыў творчасці С. Ясеніна на творчасць Міхася Машары заўважаўся на старонках заходнебеларускага перыядычнага друку нярэдка. Яшчэ ў 1930 г. у часопісе «Вучнёўскі звон» быў змешчаны артыкул пад назвай «Есенін у беларускай поэзіі» [8], дзе на аснове аналізу вершаў з першага зборніка Міхася Машары «Малюнкі» (1928) робіцца выснова, што С. Ясенін «гучыць як у вобразах, так і ў рытме» [8, с. 4]. С. Станкевіч пісаў: «З пасярод чытаных у ватрозе аўтараў найбольш прамовіў да ягонае душы Ясенін, які зрабіў ладны ўплыў на ягоную творчасць» [9, с. 173]. Нехта А. Бужанскі разважаў: «Прынята кожнага паэта кваліфікаваць да нейкага кірунку ці школы. Гэта з’явішча часта мае штучны, ненатуральны характар: мастаку прыпінаюцца атрыбуты і номэнклатура, аб каторых ён ніколі ня сьніў і да сваяцтва з каторымі прызнаецца толькі пад прэсыяй крытыкаў і рэцэнзентаў» [10, с. 107]. Аднак ніжэй аўтар заўважаў,

¹Тут і далей творы, акрамя змешчаных у часопісе, цытуюцца па савецкім выданні «Мая азёрная краіна (выбранае)» [7]. – Д. Ю.

²Тут і далей цытаты прыводзяцца з захаваннем арфаграфіі і пунктуацыі арыгінала. – Д. Ю.

што «на расейскім грунце найбліжэйшым сваяком Машары зьяўляецца Сяргей Есенін» [10, с. 107]. Дарэчы, Янка Саламевіч, хоць у яго працы «Слоўнік беларускіх псеўданімаў і крыптанімаў (XVI–XX стст.)» [11] такая інфармацыя не пададзена, у адным з лістоў С. Чыгрыну пісаў: «Раскрыў яго псеўданім У. А. Калеснік яшчэ ў 1993 годзе ў сваёй кнізе “Усё чалавечае”» [12, с. 212]. Многія даследчыкі прыпісваюць А. Бартулю псеўданім А. Бужанскі, спасылаючыся на У. Калесніку, які паведамляў, што ад Р. Шырмы даведаўся аб наступным: «Бужанскім аказаўся ў 30-я гады колішні абяцаючы паэт Яўген Бартуль» [13, с. 33]. А. Ліс, у сваю чаргу, узгадваў, што Максім Танк, паслухаўшы яго «аргументы супраць ідэнтыфікацыі Бужанскага як А. Бартуля... сказаў, што пісаў пад гэтым псеўданімам нехта з Польшчы, магчыма, з таго “Згуртавання беларусаў у Варшаве”» [14, с. 162]. Не паглыбляючыся ў падрабязнасці, заўважым, што артыкул аб творчасці Міхася Машары пачынаўся акурат словамі, прысвечанымі А. Бартулю: «Быў час, калі Бартуля залічалі да авангарду, гэта быў кандыдат на народнага паэта – надзея працоўных масаў на беларускім Парнасе! Іншая справа, што Бартуль далей трактараў неяк не пайшоў (Аб трактарах ён пісаў у 1929 г.). Жыццёвыя нягоды ў форме легіону “młodych” і судовое апікантуры адцягнулі яго ад беларускага творства» [10, с. 104]. Таму дзіўным падаецца, што А. Бартуль пісаў пра сябе ў трэцяй асобе, хаця і магчыма. Савецкія крытыкі ўжывалі тэрмін «ясеніншчына» з негатыўнай канатацыяй і зневажалі за такія матывы не толькі Міхася Машару, але і, напрыклад, Т. Кляшторнага, С. Дарожнага і інш. Імажынізм з яго адмысловай вобразатворчасцю быў чужым савецкай літаратуры з 1930-х: самадастатковая прыгажосць у вершах павінна была саступіць месца надзённасці (а рысы імажынізму ў творах Міхася Машары прасочваюцца: *Viečar šeryja skryły ražviešai // Za vaknom valandaecca sum* [15]; *Noč sabakam lažyć la paroha* [16] і інш.).

Надзвычай важным з пункту гледжання тэксталагічнага аналізу ўяўляецца апублікаваны ў савецкім зборніку цыкл вершаў Міхася Машары «Года круг», які складаецца з 12 частак, назва кожнай з іх адпавядае месяцу [7, с. 161–169]. Невядома, ці суадносіцца такая кампазіцыйная будова з воляй аўтара, прынамсі, у заходнебеларускім перыядычным друку вершы з названага цыклу публікаваліся спарадычна, некаторыя пад іншымі назвамі, некаторыя з іншым зместам. У нумарах выдання «Chryścijanskaja dumka» змешчаны вершы пад назвамі «Studzień» [17], «Luty» [18], «Sakavik» [19], «Krasavik» [20], «Śniežań» [21]. Пад такімі ж назвамі яны пададзены і ў савецкім зборніку (вядома, кірыліцай) [7, с. 161–164, 169], праўда, ідэна-светапоглядны план у некаторых з іх зменены, на што яшчэ звернем увагу. У адным з нумароў таго ж часопіса знаходзім верш «***Viečar šeryja skryły ražviešai» [15], які пасля атрымаў назву «Кастрычнік» [7, с. 167–168] і быў у некаторай ступені перапрацаваны. А ў часопісе «Калоссе» знаходзім творы з назвамі «Лета» [22, с. 216] («Чэрвень» [7, с. 165]), «Жніво» [22, с. 216] («Жнівень» [7, с. 166–167]), «Ліпень» [22, с. 214–215] (пазней ён пададзены пад такой жа назвай [7, с. 165–166]).

Верш пад назвай «Снежань» з’яўляецца апошнім з цыкла ў савецкім выданні і заканчваецца так: *Ён моўчкі доўга разважае. // Ён сын зімы, прадвесня друг. // Дванаццаты... Ён лік канчае // і замыкае... года круг* [7, с. 169]. Гэтыя радкі надзвычай важныя, таму што з’яўляюцца кульмінацыйнымі: тут снежань называецца прадвесня другам, адлюстроўваючы тыповую апазіцыю зіма – вясна, якая ілюструе адраджэнне жыцця. Іншая справа, што снежань не апошні зімовы месяц, таму тут відавочны лагічны збой. Аднак гэтымі радкамі выказваецца надзея на надыход лепшага жыцця (вясны). Між тым у арыгінале чытаем: *Dwanaccaty... Jon – začyniaje // staruju ličbu... Času – kruh. // Ni šloz, ni radaści nia znaje // jon syn Zimy, a Śmierci – druh* [21]. Замест выразу «прадвесня друг» з’яўляецца словазлучэнне «śmierci – druh». Відавочна, што ў дадзеным варыянце пра надзею на лепшую будучыню гаворка не ідзе.

Нягледзячы на тое што верш «Люты» ў абодвух варыянтах заканчваецца аднолькава пераканаўча: *Luty znaje – sercam čuje, // što nia doŭha być zimie* [18], ад верша пад назвай «Sakavik» вее татальнай безвыходнасцю, тугой, якой няма ў савецкім выданні. Радкі *I ničuć nia škoda dzion, što adciarpieli, // I ničuć niastrašna – novych muk i šloz* [19] замяняюцца на радкі *I zusim ne škoda // snežnae zavei, // i zusim ne strašny // boljši užo maroz* [7, с. 163]. У першым варыянце лейтматывам праходзіць нявера ў светлую будучыню (будуць новыя мукі і слёзы). Акрамя таго, з першага варыянта выдалены важныя радкі, у якіх заключана асноўная ідэя верша: *Sakavik pryhoży – u razbrodzi sinim, // Sakavik zdradlivi – u nastroj nia vier: // Ni ū zvon burlivi, – ni ū kancert kašyny // I ū dziavoču voču – nie hladzi ciapier* [19]. Трэба сказаць, што звычайна ў творчасці заходнебеларускіх паэтаў вясна асацыяравалася з надыходам лепшай будучыні, адраджэннем жыцця, хоць часам сустракаліся і песімістычныя настроі. Тут жа мы бачым, што сакавік мае азначэнне «зрадлівы»: нягледзячы на вонкавую прыгажосць, сутнасць яго такая ж, як і ў зімовых месяцаў, – па вялікім рахунку, нічога не змяняецца. Пацвярджэнне гэтай думцы мы бачым у заключных радках: *Sakavik kaprysny – maje šmat abliččaj // I začutś niaznanym – smahu i tuhu* [19]. Фінал верша ў пазнейшай версіі іншы: *Каб вярнуць разлогам // светлае аблічча, – // сакавік змывае // смутак і тугу* [7, с. 163]. Тут ствараецца акурат тыповы вобраз вясны для заходнебеларускай паэзіі.

У вершы «Красавік» назіраецца адваротная сітуацыя, якая ўрэшце не ўнікальна, – у новай версіі верша радкі не выдалены, не выпраўлены, а дапісаны, значыць, у арыгінале іх не было. З’явілася наступная

страфа: *Стаў вецер цёплы і крылаты, // прыгрэла сонейка раллю, // і чыстым золатам зярняты // лажацца ў пухлую зямлю* [7, с. 164]. Важна адзначыць гэта адрозненне, таму што тут мы бачым вобраз-сімвал «зярняты», што зноў жа ўвасабляе пачатак новага жыцця. Двухрадкое *Z tryvohaj niejkaŭ sialanie // Śakajuć Juravaj rasy* [20] ператвараецца ў двухрадкое *I ззяюць рانیцай агнямі // праменні ў кропельках расы* [7, с. 164]. Невядома, што мелася на ўвазе пад чаканнем расы ў Юр’еў дзень, аднак у Гомельскай вобласці лічылася, што Юрава раса была «...вельмі карыснай для жывёлы. Калі з-за недахопу кармоў худаба цяжка пераносіла зімову, то яе ратавала толькі гэта раса. Даўней гаворылі: “Абы выйшла на Юраву расу”» [23, с. 77]. А на Віцебшчыне лічылі, што Юрава раса можа паспрыяць у чараўніцтве: «Ну вот, если я задумала аднімаць у суседкі малако, я падзілку па расе пацягала на Юр’я. Вот мяне так учылі. А я сказала: а я не хачу. Да ўсхода сонца: “Юрава раса, дай малака да паяса”. А я не хачу» [24, с. 22]. Для творчасці Міхася Машары ўвогуле характэрны фальклорны пачатак, што тлумачыцца цеснай сувяззю аўтара з вёскай, але і гарадскія матывы не былі чужымі яго творчасці, што пацвярджаюць творы, прысвечаныя Вільні (паэма «Падарожжа»). С. Станкевіч заўважаў: «Машара стараецца таксама звярнуцца да беларускага фольклёру, чэрпаць адтуль матар’ял для артыстычнага апрацавання... ён захопліваецца наўперад народнаю абраднасцю, яе жывым і вясёлым настроем» [9, с. 178]. У адным з вершаў, змешчаных на старонках часопіса «Chryścijanskaja dumka», паэт параўноўвае народ Заходняй Беларусі з русалкай, гаворачы аб марнасці сваёй песні: *Jak i ty – hluchaja, // jak i ty – maičyc, // stolki ўžo špiavaju – // vas nie razbudzić* [25].

Як было згадана ў пачатку артыкула, часам у аўтара існавала некалькі версій аднаго і таго ж верша. Так, у пятым нумары часопіса «Шлях моладзі» за 1936 г. змешчаны верш пад назвай «Бярозка» [26]. Гэты ж твор амаль без змен змешчаны і ў савецкім зборніку [7, с. 98]. У гэтым выданні чамусьці выда-лена апошняя страфа (акурат з фальклорным пачаткам, пра які было згадана вышэй): *Ў вадзе там ёсьць русалка // За моі прыгажэй... // З тваёй красой вэсталкі // Усё-ж не зраўняцца ей* [26]. Цікава, што ў сёмым нумары часопіса «Chryścijanskaja dumka» за 1937 г. апублікаваны аднайменны верш [27], прычым выразна бачна, што ён напісаны на аснове версіі 1936 г. Розніца ў тым, што першапачаткова гэта быў прыродаапісальны верш пра «вясёлую бярозку», у якой «цалуе стан бялёсы вясковы пастушок», «косы сонца гуляюць на лістку і гладзяць па галоўцы, як родную дачку» [26]. У перапрацаваным варыянце застаюцца і пастушок, і сонца, аднак з’яўляецца і нявера ў моц вясны. Працягваецца згаданая намі вышэй нячаста сустракаемая ў заходнебеларускай паэзіі ідэя двааблічнасці вясны. Спачатку яна называецца чароўнай: *Hod ad hodu pryhažejućy, // Tak biarozačka rasła, // Woś pryšla, piaščoty siejućy, // Znoj čaroŭnaja wiasna* [27], прычым акцэнт робіцца на цыклічнасці змен у прыродзе, дзе ўсё ідзе як звычайна. Аднак раптоўна з’яўляюцца хлопцы, якія прыйшлі з сякераю, каб здабыць бярозавы сок, і вось *Jaje kosy, kosy kwolyja, // Nie pakrylisia liściom // I nawiek jana, wiasiolaja, // Pažahnalasia z žyćciom* [27]. Відавочна, светаадчуванне ў лірычнага героя змянілася.

Бадай што самымі важнымі для разумення светаадчування лірычнага героя ў паэзіі Міхася Машары 1938 г. з’яўляюцца вершы «***Pišy, Michaś, pišy, pišy» [28], «***Pa śniezie biełym navakola» [29], «***Ja – adzin...» [16], «***Žyćcio majo nie ŭdałosia» [30], «***Сказаць людзям?» [31], ідэйны змест якіх абсалютна не ўпісваўся ў канцэпцыю паэзіі змагання. Перыядычны друк Заходняй Беларусі часта называў паэта аптымістам («U svaich liryčnych vieršach z vialikim optymizmam i patosam apiavaje jon ščašlivuju budučyniu narodu, jakaja, ravodle ŭjaŭleńnia pieśniara, chutka pavinna zakrasavać na našaj ziamli» [32, s. 10]; «Галоўнай адзнакай твораў Машаравых ёсць бадзёрасць і сьветлы аптымізм. Гэтая бадзёрасць лучыць яго з новай хваляй у беларускай літаратуры, якая ня знае тонаў мінорных жалю й безнадзеяння» [9, с. 177]). Цалкам пагадзіцца з прыведзенай вышэй цытатай С. Станкевіча цяжка: лірыка Міхася Машары зазнавала і «тоны мінорных жалю», і «безнадзеяння» [9, с. 177] (праўда, артыкул быў напісаны ў 1932 г., калі песімізм Міхася Машары сапраўды не быў так ярка выяўлены). Іншая справа, што часам у вершах падобнага кшталту рабіўся акцэнт на ўласна-псіхалагічным складніку. У адным са сваіх крытычных артыкулаў, прысвечаных творчасці Міхася Машары, Максім Танк абсалютна пераканаўча даводзіць, што песімізм характэрны для яго творчасці, прычым песімізм глыбокі, які «ледзь не перараджаецца ў штось стыхійнае, з чым нават ня варта прабаваць змагацца» [33, с. 161], а аптымізм паэта Максім Танк называе «клічам, прызвінёўшым у пустым полі ня толькі не парваўшы за сабой, а нават не збудзіўшы спадзяваных адгалосаў рэха» [33, с. 163]. З такімі ацэнкамі можна пагадзіцца, пры тым што ўсяго праз год у часопісе «Літаратура і мастацтва» з’явіцца допіс: «Парасткі соцыялізма – гэта тэма стала цяпер асноўнай тэмай паэта» [34, с. 4]. Максім Танк небеспадстаўна заўважаў, што песімізм «пераліўся ў лірыку, і пры гэтым сказаў-бы ў лірыку выключна асабістую і таму робіць цяжкае ўражанне. Усюды цэнтральнай асобай – паэт, яго “я”, яго перажыванні, якія ў большасці выпадкаў не з’яўляюцца характэрнымі для цэлай масы, а то нават застаюцца незразумелымі» [33, с. 163]. Адлюстраванне такога бачання песімізму ў паэта прадэманструем на канкрэтных прыкладах.

Пік самоты мы бачым у вершы «***Pišu, Michaś, pišu, pišu» [28], экзістэнцыяльны матыў якога скразны. Паэт звяртаецца да самога сябе, што відавочна па першым радку. Роль паэзіі ён бачыць у наступным: *Ty tolki spoyni abaviazak // žyvoha – miž žyvych; // u carstva mroj, krazy i kazak // zavi žniamožanych usich – // ty tolki spoyni abaviazak* [28]. Пад словам «царства», відаць, разумеецца творчасць. Між тым лірычны герой усведамляе канечнасць жыцця: пакуль ён жыве ў «śviecie tvorčym i žyvum» [28], ён выконвае свой абавязак, быццам усклаўшы на сябе місію (нясе сваю песню людзям). Аднак, звяртаючыся да сябе, аўтар заўважае: *Ty tolki drobnieńka iskra // u tory vohniennum – Byćcia; Ty muraviej siamji biazlikaj* [28]. Дакладна не маглі арганічна глядзецца разам з адкрыта тэндэнцыйнай беларускай савецкай паэзіяй радкі *U tabie jość časťka prapačatku // I ū bieskaniečnaś pojdzim z jej // i na t ziamlia tabie nia matka* [28]. У творы «***Pa śniezie biełym navakola» [29] прасочваецца быццам пакорнасць лёсу, лірычны герой узгадвае часы маладосці. Нягледзячы на тое што яго «viasna była biaz maju» [29], лірычны герой ні пра што не шкадуе: *Ja vybrai sam svoj ślach žyćciovy, // ja – nie pakryūdžany nikim* [29], замест скаргаў паэт раіць *śukaj ū biahučym mih pryhoży // i nie viartaj, što za tabooj* [29]. Паэт (ён жа лірычны герой у дадзеным выпадку) стаміўся, адспяваў сваю песню, ён адкрыта заяўляе, як бы падсумоўваючы зробленае: «*Žyćcio majo nie ūdałosia*»; «*Što moh – addaŭ usio ludizam*» [30]. Цяпер усё, чаго ён хоча, можна апісаць радкамі *Jak luba časam patalicca, // Kali nia majeś sił piajać* [30]. Татальная адзінота, страта мэты і веры, знямога працягваюцца і ў наступным вершы – унутраным маналогам: *Ja – adzin..., u ciempacie..., u cišu; U stamlonaj žniamohłaj dušu // začbitaje uzorna tryvoha; Jak mnie być – z vami, dumki maje?* [16]. Трэба сказаць, што для вершаў Міхася Машары характэрна дваістасць пачуццяў. Маецца на ўвазе, што творы з абсалютна процілеглым настроем датаваны адным і тым жа годам. Напрыклад, у часопісе «Шлях моладзі» ў 1938 г. быў змешчаны твор, у якім пераканаўча заяўлена: *Мы з табой, доля, // сягодніка – спорым – // Болей ня просім, // Паняй была ты, – // а будзеш – слугой* [35]. У фінале верша з’яўляецца быццам бы апраўданне паэта: *Ты нам выбачыш // Краіна Родная, // Што мы часамі // Горка бязверай грашым* [35]. Аднак агульны настрой творчасці паэта ў 1938 г. песімістычны.

Заклучэнне

Разгляд вершаў Міхася Машары ў часопісе «Chryścijanskaja dumka» дазваляе зрабіць выснову аб песімістычным настроі вершаў і няверы лірычнага героя ў хуткі надыход светлай будучыні. Для творчасці паэта характэрна наяўнасць не толькі шырыні і смеласці мыслення, рыс імажынізму, але і экзістэнцыяльных матываў. Поўнае раскрыццё ідэйна-светапогляднага аспекту творчасці Міхася Машары немагчыма зрабіць, абмяжоўваючыся савецкімі выданнямі яго твораў, што было даказана шляхам тэксталагічнага аналізу. Вышэйпералічаныя рысы творчасці паэта не дазвалялі друкаваць яго вершы, апублікаваныя ў заходнебеларускай перыёдыцы, у савецкіх выданнях, таму пры публікацыі ўносіліся пэўныя відавочныя карэкціроўкі ідэалагічнага характару.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Лихачев ДС. *О филологии*. Москва: Высшая школа; 1989. 206 с.
2. Колер Гун-Брыт. Заходнебеларуская літаратура і беларускае літаратурнае поле (1921–1939). Спроба вызначэння іх месца. У: Навуменка ПІ, складальнік. *Выбраныя працы па беларускім літаратуразнаўстве*. Мінск: БДУ; 2021. с. 247–293.
3. Юркойць ДА. Пра што сведчаць старонкі перыядычнага друку: да праблемы асэнсавання творчасці Сяргея Крыўца (1909–1945). *Веснік Брэсцкага ўніверсітэта. Серыя 3, Філагія. Педагогіка. Псіхалогія*. 2024;1:62–69.
4. Багдановіч ІЭ, рэдактар. *Беларускія пісьменнікі. Том 1–6*. Мінск: Беларуская энцыклапедыя імя П. Броўкі; 1992–1994.
5. Юркойць ДА. Тэма дзіцячага голаду ў творчасці В. Таўлая (на прыкладзе трох рэдакцый верша «Ніва»). У: Навумава ГУ, рэдактар. *Мова і літаратура. Матэрыялы 80-й навуковай канферэнцыі студэнтаў і аспірантаў філалагічнага факультэта БДУ; 27 красавіка 2023 г.; Мінск, Беларусь*. Мінск: БДУ; 2023. с. 250–253.
6. Mašara M. ***Biełae, śniežnaje, rodnaie pole. *Chryścijanskaja dumka*. 1938;1:5.
7. Машара М. *Мая азёрная краіна (выбранае)*. Мінск: Дзяржвыдавецтва БССР; 1962. 492 с.
8. ХІ. Есенін у беларускай поэзіі. *Вучнёўскі звон*. 1930;1:3–5.
9. Станкевіч С. Аб беларускай літаратурнай сучаснасці ў Заходняй Беларусі. *Нёман*. 1932;5:165–179.
10. Бужанскі А. Паэмы Міхася Машары. *Калосьсе*. 1937;2:104–108.
11. Саламевіч Я. *Слоўнік беларускіх псеўданімаў і крыптанімаў (XVI–XX стст.)*. Мінск: Мастацкая літаратура; 1983. 207 с.
12. Чыгрын С. *Хочацца дахаты: гісторыка-краязнаўчыя і літаратуразнаўчыя артыкулы, гутаркі, лісты, аўтаграфы*. Мінск: Кнігазбор; 2014. 239 с.
13. Калеснік УА. *Усё чалавечае: літаратурныя партрэты, артыкулы, нарысы*. Мінск: Мастацкая літаратура; 1993. 381 с.
14. Ліс АС. На разломе эпохі (штрыхі да партрэта Максіма Танка). *Тэрмапілы*. 2002;6:150–166.
15. Mašara M. ***Viečar šeryja skryty ražviešaŭ. *Chryścijanskaja dumka*. 1938;2:5.
16. Mašara M. ***Ja – adzin... *Chryścijanskaja dumka*. 1938;12:3.
17. Mašara M. Studzień. *Chryścijanskaja dumka*. 1938;3:1.
18. Mašara M. Luty. *Chryścijanskaja dumka*. 1938;7:5.

19. Mašara M. Sakavik. *Chryścijanskaja dumka*. 1938;11:5.
20. Mašara M. Krasavik. *Chryścijanskaja dumka*. 1938;14:3.
21. Mašara M. Śniežań. *Chryścijanskaja dumka*. 1938;22:1.
22. Машара М. Ліпень. Лета. Жніво. *Калосьсе*. 1937;4:214–216.
23. Новак ВС. *Фальклорная практыка. Частка 1*. Гомель: ГДУ імя Ф. Скарыны; 2009. 119 с.
24. Лобач УА, укладальнік. *Полацкі этнаграфічны зборнік. Выпуск 2, Народная проза беларусаў Падзвіння*. Наваполацк: ПДУ; 2011. 366 с.
25. Mašara M. Ci ty śpiś, – nia čujeś. *Chryścijanskaja dumka*. 1938;5:5.
26. Машара М. Бярозка. *Шлях моладзі*. 1936;5:1.
27. ММ. Biarozka. *Chryścijanskaja dumka*. 1937;7:5.
28. Mašara M. ***Piśy, Michaś, piśy, piśy. *Chryścijanskaja dumka*. 1938;4:3.
29. Mašara M. ***Ра śniezie biełym navakola. *Chryścijanskaja dumka*. 1938;9:4.
30. Mašara M. ***Żyćcio majo nie Źdałosia. *Chryścijanskaja dumka*. 1938;24:1.
31. Mašara M. ***Сказаць людзям? *Chryścijanskaja dumka*. 1938;25:1.
32. А. R–uk. Naš litaraturny maładniak. *Шлях моладзі*. 1937;4:7–14.
33. Танк Максім. Стрэхі за гасьцінцам. *Беларускі летаніс*. 1937;8:161–164.
34. Бараг Л. Міхась Машара. *Літаратура і мастацтва*. 1940;37:4.
35. Машара М. ***Поле замоўкла... *Шлях моладзі*. 1938;23:4.

Артыкул наступіў у рэдкалегію 26.06.2024.
Received by editorial board 26.06.2024.